

ЮРІЙ МИХАЙЛОВИЧ ЖОРНОКУЙ,

доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
навчально-науковий інститут № 5,
кафедра цивільного права та процесу;

 <https://orcid.org/0000-0001-9669-6062>,
e-mail: zhornokuy.ym@gmail.com

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО КОРПОРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

У поданій до обговорення статті з метою усунення прогалин та суперечностей чинного цивільного законодавства та правозастосовної практики щодо визначення організаційно-правових форм юридичних осіб, у межах яких мають місце корпоративні відносини, запропоновано закріпити положення, за яким відповідні правові зв'язки існують виключно в межах акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю.

Доведено, що одним із напрямів розвитку корпоративного законодавства є окреслення кола основних прав та обов'язків учасників корпоративних відносин та закріплення їх у Цивільному кодексі України. Під такими правами та обов'язками маються на увазі ті, які є характерними для всіх учасників (акціонерів) підприємницьких товариств з корпоративною будовою. При цьому Цивільний кодекс України має містити вказівку, що окремі (специфічні) права та обов'язки вказаних осіб можуть передбачатися нормами спеціального законодавства, а механізм їх здійснення також і корпоративним договором у разі його укладення.

Обґрунтовано, що до пріоритетів варто віднести закріплення на рівні Цивільного кодексу України положень щодо: а) корпоративного управління, з деталізацією положень про органи підприємницьких товариств та їхніх посадових осіб, які формують та виявляють у цивільних відносинах волю таких організацій; б) корпоративного контролю, із врегулюванням питань залежності одного (кількох) підприємницького товариства від іншого (інших) товариства та правових наслідків такої залежності, зокрема відшкодування шкоди, завданої залежному товариству, його учасникам та кредиторам через вплив контролюючого товариства на ухвалення рішень залежним товариством.

Звернено увагу, що тенденції одноманітного застосування норм про корпоративну відповідальність мають бути уніфіковані шляхом послідовної кодифікації положень про відповідальність у відносинах, пов'язаних з управлінням підприємницькими товариствами, саме в Цивільному кодексі України. З урахуванням практичного розширення кола осіб, які можуть нести корпоративну відповідальність, та підстав притягнення до неї норми про таку відповідальність для всіх видів підприємницьких товариств мають бути перенесені зі спеціальних законів і систематизовані положеннями Цивільного кодексу України.

Ключові слова: національне та міжнародне законодавство, захист прав, судова практика, рішення суду, підприємницьке товариство, відповідальність, корпоративні відносини, корпоративні права.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Товариства, як і в цілому юридичні особи, відіграють важливу роль у цивільному обороті. В умовах ринкової економіки підприємницька діяльність здійснюється зазвичай з використанням тієї чи іншої організаційно-правової форми підприємницького товариства. Поширення таких організацій пояснюється перевагами, які вони мають, порівняно зі здійсненням приватної підприємницької діяльності без створення юридичної особи, а саме можливістю акумулювання значних обсягів

капіталу, об'єднання персональних ресурсів, забезпечення стабільності у веденні бізнесу незалежно від зміни складу учасників і насамперед можливість обмеження відповідальності їхніх учасників (акціонерів, членів).

Європейський вектор інтеграції України та значне поширення в бізнес-середовищі підприємницьких товариств, а так само й наявність відповідних проблем нормативного забезпечення їх створення та діяльності, зумовлює потребу в аналізі сучасного стану законодавства

України про такі юридичні особи (корпоративного законодавства) та передбаченні перспектив його подальшого розвитку. Наведені обставини пов'язуються не лише виключно зі з'ясуванням проблемних аспектів чи прогалин чинного законодавства, а й з необхідністю напрацювання основних доктринальних засад, пов'язаних із вивченням правового феномена підприємницького товариства, можливостей застосування цієї конструкції та шляхів її вдосконалення.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Мета статті полягає в окресленні наявних проблемних питань щодо нормативного забезпечення корпоративних відносин та перспектив подальшого розвитку корпоративного законодавства. Завданнями поданої до обговорення статті є аналіз сучасного стану чинного законодавства України та країн ЄС щодо забезпечення діяльності товариств з корпоративною будовою та встановлення основних перспективних напрямів його вдосконалення.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Рекодифікація цивільного законодавства та ухвалення Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» зумовлюють необхідність по-новому поглянути на потреби нормативного забезпечення корпоративних відносин та виявлення перспективних напрямів розвитку корпоративного законодавства України в контексті євроінтеграційних процесів. Проте, попри чисельність монографічних та інших наукових робіт в Україні з питань, пов'язаних зі з'ясуванням перспектив розвитку законодавства щодо юридичних осіб загалом, так і підприємницьких товариств, що мають корпоративну будову, зокрема, відсутня чіткість вектору подальшого його розвитку.

У сучасній правовій доктрині увага приділяється здебільшого дискусійним питанням з'ясування сутності категорії «корпорація» (В. А. Васильєва, І. В. Лукач, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.), окресленню організаційно-правових форм юридичних осіб, що мають корпоративну будову (А. В. Зеліско, О. О. Кот, Н. С. Кузнєцова, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.), дискусії щодо існування корпоративних відносин у межах повних та командитних товариств (В. М. Коссак, В. І. Цікало, І. Є. Якубівський та ін.) тощо. Проте наукового доробку, який би дозволив окреслити перспективні аспекти розвитку корпоративного законодавства в Україні, сьогодні не існує.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. В основу вирішення завдань цієї статті покладено окремі методи наукового пізнання. Так, з вико-

ристанням методу порівняльного аналізу як загальнонаукового методу пошуку і виявлення тотожності/відмінності однотипних властивостей (змін, тенденцій розвитку) досліджуваних об'єктів вивчені питання сучасного стану корпоративного законодавства країн ЄС та України. Проведений порівняльний аналіз дозволив підсумувати, що ані законодавство ЄС, ані законодавство України не містить чіткої структури нормативного масиву, який би дозволив встановити чітку систему координат норм, що забезпечують визначення кола юридичних осіб, які мають корпоративну будову, сутність корпоративних відносин та окреслення критеріїв, що дозволять визначати права учасників товариств і, відповідно, відносини як корпоративні, тощо.

Застосування логічного методу як результату аналізу та синтезу положень чинного українського та європейського законодавства і правової доктрини України дозволило дійти висновку, що варто нормативно закріпити положення, за яким корпоративні відносини можуть виникати виключно в межах акціонерних товариств (далі – АТ), товариств з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) і товариств з додатковою відповідальністю (далі – ТДВ), що дозволить окреслити коло прав та обов'язків учасників таких правових зв'язків, а також вирішити наявні питання щодо корпоративного управління та контролю.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. У наш час розвиток корпоративного законодавства та значення корпоративних відносин для майнового обороту в цілому досягли такого рівня, що вони поступово стали одними з основних відносин, які нормативно забезпечуються цивільним законодавством. Однак вести мову про такі відносини та складову їхнього змісту – корпоративні права, можна лише відповівши на питання: 1) якою є система корпоративного законодавства в Україні; 2) що є корпорацією (які організаційно-правові форми юридичних осіб за законодавством України мають корпоративну будову).

Від відповіді на питання, якою сьогодні є система корпоративного законодавства, залежатиме не лише коло суспільних відносин, що визнаватимуться корпоративними, разом із їхнім суб'єктним складом, об'єктами та змістовною наповненістю, а й спектр нормативних актів, які впливатимуть на з'ясування цих питань.

Сьогодні принципове значення мають декілька нормативних актів – Конституція України, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) та низка законів і підзаконних актів, які

містять нормативне закріплення основ створення, функціонування та припинення юридичних осіб з корпоративною будовою, а також механізм набуття, здійснення та захисту корпоративних прав, належних учасникам відповідних правових відносин.

На жаль, у процесі постійного вдосконалення цивільного законодавства майже не зазнала змін система нормативного забезпечення корпоративних відносин. Головний її недолік – багаторівневість самої системи, яка містить: 1) ЦК України, що закріплює загальні положення про юридичні особи (без чіткої вказівки, у яких саме їхніх організаційно-правових формах формуються корпоративні відносини); 2) численні закони, одна частина яких напряду нормативно врегульовує корпоративні правові зв'язки та забезпечує положення ЦК України щодо окремих організаційно-правових форм підприємницьких товариств (закони України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про господарські товариства»), друга – виконує допоміжну функцію, врегульовуючи окремі питання корпоративного управління (наприклад, закони України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «Про депозитарну систему України»), а третя – взагалі створює більше проблем, ніж має конструктивний характер у межах корпоративного права, але, на думку окремих фахівців та суддів Верховного Суду, поширює свою дію на корпоративні відносини (зокрема, закони України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», «Про фермерське господарство», «Про фінансові послуги та фінансові компанії» тощо).

Зважаючи на існування такої системи нормативних актів, не вирішеною залишається основна причина недосконалості корпоративного законодавства – розвиток його положень в окремих законах, ухвалених з урахуванням основних засад та норм ЦК України. При цьому не існує загального розуміння єдиної природи корпоративних відносин виключно в окремих організаційно-правових формах підприємницьких товариств, що мають відповідати конкретним критеріям. Однак розвиток корпоративного законодавства за наявної системою, у якій деталізація загальних положень про юридичні особи та підприємницькі товариства має здійснюватися в спеціальних законах, не привело до створення стабільної та чіткої системи корпоративного законодавства, яка б відповідала потребам ринкової економіки. Окремі нормативні приписи законів України «Про акціонерні товариства»,

«Про товариства з обмеженою відповідальністю», «Про господарські товариства» повинні бути уніфіковані на рівні ЦК України, оскільки мають однакову регламентаційну силу, регулятивну спрямованість та штучно збільшують об'єм законодавчого масиву. Це стосується правового становища самих товариств, їхніх учасників (акціонерів), порядку створення, формування та діяльності їхніх органів, а також відповідальності посадових осіб та учасників (акціонерів) таких організацій. Вважаємо, що вказані загальні положення мають бути уніфіковані та закріплені в ЦК України шляхом розширення регулювання вказаних відносин саме цим кодифікованим актом.

Доцільність уніфікації цивільно-правового становища підприємницьких товариств, у межах яких існують корпоративні відносини, підтверджується як вітчизняним історичним досвідом, так і досвідом багатьох зарубіжних правопорядків, які істотно оновили власне законодавство про корпоративні відносини та правове становище організацій, у яких виникають відповідні правові зв'язки. Отже, постає питання гармонізації національного та міжнародного законодавства, що «вимагає від України розроблення і прийняття відповідних нормативно-правових актів, приєднання та ратифікації міжнародних угод, конвенцій, договорів, створення належних процедур, організаційно-інституційних та правових механізмів забезпечення процесу гармонізації. Важливо і те, щоб гармонізація охоплювала не тільки вторинне право ЄС, а також первинне право і прецедентне право Суду ЄС, що конституують правову систему Європейського Союзу, – *acquis communautaire*» (Трихліб, 2017, с. 59).

Щодо євроінтеграційних процесів України, то варто звернути увагу на корпоративне законодавство ЄС в цілому, основу якого становлять директиви, регламенти ЄС та рекомендації Єврокомісії, а також внутрішнє законодавство кожної країни-учасниці. Основні положення європейського корпоративного законодавства уніфіковані в Директиві ЄС 2017/1132 Європейського Парламенту і Ради від 14 червня 2017 р. «Про деякі аспекти корпоративного права (законодавства)»¹, у якій прямо зазначено, що Директиви Ради 82/891/EEC і 89/666/EE та Директиви 2005/56/EC, 2009/101/EC,

¹ Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 relating to certain aspects of company law (codification) // EUR-Lex : сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32017L1132> (дата звернення: 03.12.2024).

2011/35/EU і 2012/30/EU Європейського Парламенту і Ради були істотно змінені декілька разів (в інтересах чіткості та раціональності вони мають бути кодифіковані) та містяться в: Регламенті Ради (ЄС) № 2157/2001 від 8 жовтня 2001 р. «Про статут європейського товариства» (SE)¹, Регламенті Ради (ЄС) № 1435/2003 від 22 липня 2003 р. «Про Статут європейського кооперативного товариства» (SCE)², Регламенті (ЄС) № 2015/848 Європейського парламенту і Ради від 20 травня 2015 р. «Про процедури банкрутства»³, Рекомендаціях Єврокомісії № 2005/162/ЄС від 15 лютого 2005 р. про роль невиконавчих або наглядових директорів лістингових компаній та про комітети (наглядової) ради⁴.

Питання джерел права щодо гармонізації законодавства України до права Європейського Союзу має фундаментальне значення. У сучасному європейському співтоваристві провідну роль у побудові та структуруванні корпоративного законодавства відіграють Німеччина та Франція, нормативно-правовий масив яких достатньо чітко регламентує приписи щодо створення, функціонування та припинення юридичних осіб, заснованих на корпоративних засадах. Так, глава 2 Німецького цивільного уложення «Юридичні особи» містить загальні положення для всіх юридичних осіб, створюваних у цій країні, зокрема з їхнім поділом на комерційні та некомерційні⁵. Водно-

час окремі положення про товариства містяться і в Німецькому торговому уложенні, наприклад положення про повні товариства (§§ 105–152) та про командитні товариства (§§ 161–179)⁶, а деякі – у спеціальних законах: «Про акціонерні товариства» (Aktiengesetz)⁷ та «Про товариства з обмеженою відповідальністю» (Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung)⁸. Щодо Франції, то її Цивільний кодекс не містить жодних положень про юридичні особи, натомість Комерційний кодекс закріплює положення книги II «Комерційні компанії і групи економічних інтересів» (статті L 210-1–L 253-1)⁹, якою регламентовано загальні положення правового становища компаній (розд. I), правове становище повних товариств, ТОВ, загальні положення про АТ, компанії з обмеженою відповідальністю (розд. II).

Отже, можна дійти висновку, що європейська практика закріплення організаційно-правових форм та правового становища організацій,

сайт. URL: <https://dejure.org/gesetze/BGB> (дата звернення: 03.12.2024).

⁶ Handelsgesetzbuch: Gesetz vom 10.05.1897 (RGBl. I S. 219) // [dejure.org](https://dejure.org/gesetze/HGB) : сайт. URL: <https://dejure.org/gesetze/HGB> (дата звернення: 03.12.2024).

Проте за законодавством Німеччини повні товариства, командитні товариства та негласні товариства, наділені власною правосуб'єктністю та здатністю діяти під єдиним фірмовим найменуванням, не мають статусу юридичних осіб (див.: Bürgerliches Gesetzbuch: In der Fassung der Bekanntmachung vom 02.01.2002 // [dejure.org](https://dejure.org/gesetze/BGB) : сайт. URL: <https://dejure.org/gesetze/BGB> (дата звернення: 05.12.2024)). Схожі підходи існують у законодавстві Польщі, за § 1 ст. 33-1 Цивільного кодексу цієї країни положення про юридичних осіб застосовуються до організаційних одиниць, які не є юридичними особами і яким надано правоздатність згідно із законом (див.: Kodeks cywilny : Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. // Strona główna Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej : сайт. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf> (дата звернення: 03.12.2024)).

⁷ Aktiengesetz // Bundesministerium der Justiz : сайт. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/index.html> (дата звернення: 03.12.2024).

⁸ Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung // Bundesministerium der Justiz : сайт. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/BJNR004770892.html> (дата звернення: 03.12.2024).

⁹ Code de commerce // Legifrance : сайт. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/ (дата звернення: 03.12.2024).

¹ Council Regulation (EC) No 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute for a European company (SE) // EUR-Lex : сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32001R2157> (дата звернення: 03.12.2024).

² Council Regulation (EC) No 1435/2003 of 22 July 2003 on the Statute for a European Cooperative Society (SCE) // EUR-Lex : сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003R1435> (дата звернення: 03.12.2024).

³ Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceedings (recast) // EUR-Lex : сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32015R0848> (дата звернення: 03.12.2024).

⁴ Commission Recommendation of 15 February 2005 on the role of non-executive or supervisory directors of listed companies and on the committees of the (supervisory) board // EUR-Lex : сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32005H0162> (дата звернення: 03.12.2024).

⁵ Bürgerliches Gesetzbuch: In der Fassung der Bekanntmachung vom 02.01.2002 // dejure.org :

які мають корпоративну будову, не характеризується уніфікованістю, оскільки: 1) в окремих країнах достатньо лише цивільного кодексу або комерційного (торговельного) кодексу для закріплення правового становища юридичних осіб, учасники (акціонери) яких вступають у корпоративні відносини, а деякі країни будують своє законодавство за принципом існування єдиного кодифікованого акта, зазвичай цивільного кодексу, який містить загальні положення про юридичні особи та підприємницькі товариства, та низки законів, які деталізують існування відповідних організацій (від їхнього створення до припинення діяльності); 2) відсутнє легальне закріплення категорії «корпоративні відносини», тому що апріорі вони пов'язані з існуванням організаційно-правових форм юридичних осіб, у межах яких вони й виникають; 3) перелік юридичних осіб з корпоративною будовою не має загальної уніфікації, бо в одних країнах він звужений до підприємницьких товариств, а в інших – розширений до майже всіх юридичних осіб.

Щодо національного та міжнародного (європейського) законодавства у сфері корпоративних відносин, то варто наголосити, що:

1) систематизація європейського законодавства сьогодні не має чітких обрисів, оскільки країни-учасниці досі, переважно в контексті визнання організаційно-правових форм юридичних осіб, у межах яких існують корпоративні відносини, дотримуються національних традицій і внутрішнього законодавства, хоча й не відкидають механізми впровадження так званого європейського товариства, європейського кооперативного товариства та положень про невиконавчих або наглядових директорів лістингових компаній та про комітети (наглядової) ради;

2) Цивільний кодекс України не містить загальних норм, які мали б охоплювати норми-принципи корпоративного права, орієнтовний перелік корпоративних прав та обов'язків, а також спеціальні правила про їх здійснення і припинення. Безсистемність загальних положень про корпоративні відносини зумовила те, що норми про статутний (складений) капітал, значні правочини та правочини, у вчиненні яких є заінтересованість, конфлікт інтересів та корпоративні конфлікти, захист інтересів учасників та кредиторів, відповідальність учасників і посадових осіб підприємницьких товариств (що істотно різняться від деліктної та договірної відповідальності) тощо, які стосуються всіх підприємницьких товариств, розміщені в різних нормативних актах, які іноді містять кардинально інші засади

їхнього нормативного врегулювання. У контексті вказаного варто підтримати думку, що «станом на сьогодні в ЦК України норми про окремі види юридичних осіб стосуються лише підприємницьких товариств (глава 8). Причому у зв'язку із реформуванням законодавства про господарські товариства, прийняттям законів «Про товариства з обмеженою відповідальністю», «Про акціонерні товариства» неодноразово вносилися зміни до глави 8 ЦК України, які не завжди були виваженими і правильними та призводили до вихолощування змісту цієї глави ЦК України» (Якубівський, 2024, с. 200–201).

У науковій дискусії питання розуміння сутності категорії «корпорація», яка в Україні триває вже понад 30 років, наголошується на двох основних постулатах: корпорація – це об'єднання декількох юридичних осіб або окрема організаційно-правова форма юридичної особи, у якій наявні корпоративні відносини (Жорнокуй, 2009; Жорнокуй, 2021; Лукач, 2015; Спасибо-Фатєєва, Кібенко, Борисова, 2007).

Виходячи з наведеного, існує потреба у вирішенні питання щодо розуміння категорії «корпорація» або окреслення групи організаційно-правових форм юридичних осіб, у яких існують корпоративні відносини (наприклад, підприємницьких товариств), оскільки § 1.2 розд. I Загальних положень (Книга перша ЦК України) Концепції оновлення ЦК України передбачена доцільність закріплення додаткових сфер соціальної реальності, у яких складаються приватноправові за своєю природою відносини, що регулюються цивільним законодавством, зокрема корпоративні. Вважаємо за доцільне підтримати ідею розробників цієї Концепції щодо потреби в системних змінах і суттєвих структурних новаціях усіх книг чинного ЦК України. Особливу увагу при цьому пропонується зосередити на загальних положеннях (Книга перша), а саме розд. II (підрозд. 2 «Юридична особа»), що зумовлено гострою потребою у чіткій регламентації організаційно-правових форм юридичних осіб¹.

¹ Саме щодо окреслення останніх правозастосовна практика має власну специфіку, що чітко простежується в одній з постанов Великої Палати Верховного Суду, у якій приватне підприємство визнано товариством з обмеженою відповідальністю (п. 8.25 Постанови) (див.: Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29.06.2021 : справа № 916/2813/18, провадження № 12-71rc20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98531899> (дата звернення: 03.12.2024)).

Отже, має йтися про окремі організаційно-правові форми, а не про всі юридичні особи (свого часу вже зверталася увага на спірність питання про існування корпоративних відносин в обслуговуючих кооперативах, кредитних спілках, об'єднаннях співвласників багатоквартирних будинків тощо). Водночас судова практика пропонує дещо інші підходи і фактично зводить можливість виникнення корпоративних відносин у межах будь-яких юридичних осіб (обслуговуючих кооперативів¹, кредитних спілок², приватних підприємств³ тощо).

Вектор розвитку корпоративного законодавства у межах ЦК України, ймовірно під впливом судової практики, кардинально негативно змінився, про що свідчать положення ст. 96-1 Кодексу⁴, за якою положення про корпоративні права поширюються на всіх юридичних осіб. Застосування законодавцем такого підходу штучно створило конфлікт щодо співвідношення категорій «юридична особа» та «корпорація». У зв'язку із цим фактично ототожнюються відмінні у власній специфіці правові категорії та не враховуються можливі

негативні наслідки у правозастосуванні. Якщо ж у межах українського законодавства поширювати корпоративні відносини, а так само й конструкцію «корпорація» на всіх юридичних осіб, то постає питання про співвідношення категорій «корпорація» та «юридична особа», що свідчить про неузгоджене поєднання континентального і англо-американського підходів до окреслення суб'єктного складу корпоративних відносин.

По-перше, намагаючись втиснути в чинну систему юридичних осіб таку конструкцію, як корпорація, окремі спеціалісти помилково ототожнюють категорії «юридична особа» і «корпорація», що належать до різних правових сімей; по-друге, підкреслюється відмінність між корпорацією і установою, що підтверджує існування конструкції юридичної особи як родового поняття щодо цих категорій; по-третє, якщо брати до уваги підхід про існування корпорацій і установ як видів юридичних осіб, то місця такому правовому явищу, як товариство, у такій системі немає. Однак цивільне законодавство України керується зовсім іншим підходом, закріплюючи в ЦК України поняття «товариство» (ч. 2 ст. 83 ЦК України).

Попри всі прагнення наукової спільноти, останнім часом маємо доволі цікаві прояви топтання на одному місці у контексті напрацювання спільного знаменника у вичерпному переліку організаційно-правових форм юридичних осіб. Натомість починають активно використовуватися категорії «корпорація» та «компанія». Такий стан законодавства та правової доктрини зводить нанівець всі прагнення до встановлення вичерпного переліку організаційно-правових форм юридичних осіб з одночасною відмовою від їхніх архаїчних конструкцій.

Триває активна дискусія й щодо визнання наявності корпоративних відносин у межах повного та командитного товариств. Відповідно до положень ст. 136 ЦК України не всі учасники беруть участь в управлінні командитним товариством, оскільки вкладники такого права взагалі не мають. Варто наголосити на специфіці управління в командитних та повних товариствах, що істотно відрізняється від управління в АТ, а також ТОВ і ТДВ. Така відмінність полягає в тому, що управління в повних та командитних товариствах здійснюють учасники з повною відповідальністю без створення органів товариства; у таких товариствах не передбачено проведення засідань загальних зборів учасників, які мають напрацьовувати загальну згоду про діяльність товариств (ч. 1 ст. 121 ЦК України); рішення ж

¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 01.10.2019 : справа №910/7554/18, провадження № 12-8гс19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84788853> (дата звернення: 03.12.2024); Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17.12.2019 : справа № 904/4887/18, провадження № 12-92гс19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86566266> (дата звернення: 03.12.2024); Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 03.03.2020 : справа № 922/756/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87996123> (дата звернення: 03.12.2024).

² Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.09.2020 : справа № 338/667/19, провадження № 14-71цс20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92270696> (дата звернення: 03.12.2024).

³ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 06.03.2018 : справа № 907/167/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72645204> (дата звернення: 03.12.2024).

⁴ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 03.12.2024).

в таких товариствах ухвалюються за спільною згодою всіх учасників, якщо інше не передбачено засновницьким договором. Фактично можна констатувати, що між АТ, ТОВ і ТДВ, з однієї сторони, та повним і командитним товариством – з другої, у контексті формування корпоративних відносин та корпоративного управління більше відмінностей, ніж ідентичних підходів. Викликають масу нарікань й установчі договори повних і командитних товариств, які взагалі не врегульовують взаємовідносини між повними учасниками та вкладниками. Так, щодо вказаних товариств слушно наголошується, що «за відсутності статуту, який окреслює взаємовідносини між товариством та його учасниками, відносини між сторонами не мають характеру корпоративних» (Коссак, 2016, с. 125). Викладене порушує питання про доцільність визнання існування корпоративних відносин у межах повних та командитних товариств, а якщо говорити категорично, то такі товариства не є корпораціями, оскільки основою їхнього функціонування є не корпоративні, а договірні правовідносини.

Щодо проблематики про можливість віднесення всіх товариств до категорії «корпорація», варто зауважити, що для цього мають бути опрацьовані та законодавчо закріплені критерії, які дозволять визначати права учасників товариств і, відповідно, відносини як корпоративні. Так, на думку Н. С. Кузнецової (2014, с. 434), «корпорацією можна визнати юридичну особу, засновану на засадах участі (членства), статутний капітал якої поділений на частки, що належать певним учасникам, які управляють відповідно до них цією юридичною особою». Розвиваючи цей підхід, І. Є. Якубівський (2024, с. 198) деталізує, що «недоречно вести мову про існування корпоративних прав стосовно тих юридичних осіб, які не мають статуту, а отже – і статутного капіталу, де немає як такої системи органів корпоративного управління».

Вважаємо, що критеріями, які дають змогу визначати права учасників товариств і, відповідно, кваліфікувати відносини як корпоративні, мають бути: а) економічна участь учасників (акціонерів) у такому товаристві шляхом формування статутного капіталу, з його розподілом на частки (акції); б) мета створення корпорації – отримання прибутку, з подальшим його розподілом (частини) між учасниками (виплата дивідендів); в) залучення учасників (акціонерів) до управління підприємницькою діяльністю корпорації шляхом створення органів управління для здійснення учасником права на управління нею; г) отри-

мання частини майна (її вартості) у разі виходу (виключення) з товариства. Вони можуть бути у повному поєднанні або певній їхній комбінації.

Сьогодні серед всіх організаційно-правових форм юридичних осіб, передбачених чинним законодавством України, таким критерієм відповідають лише підприємницькі товариства, але за винятком: а) повних та командитних через окреслені вище причин; б) тих господарських товариств, у яких не допускається розподіл прибутку між учасниками (біржі); в) виробничих кооперативів, правова природа відносин у яких є кооперативною, а не корпоративною, бо ґрунтується на інших засадах. Наприклад, у юридичній літературі звертається увага, що «здійснення прав учасників повного та командитного товариства, а також членів виробничих кооперативів не залежить від розміру частки (паю) у їхніх капіталах» (Цікало, 2022, с. 58–59).

Не можна віднести до корпорацій і непідприємницькі товариства, оскільки їхні учасники не мають корпоративних прав в тому загальноприйнятому розумінні, яке бере витoki в розподілі прибутку між учасниками. Так, непідприємницькі товариства хоч і мають право здійснювати підприємницьку діяльність (ст. 86 ЦК України), але без розподілу прибутку, то й про корпоративні права в цьому разі йтися не може. Отже, варто погодитися з тим, що «під корпораціями слід розуміти ті підприємницькі товариства, учасники яких мають корпоративні права – ТОВ, ТДВ і АТ» (Спасибо-Фатєєва, 2012, с. 135).

Напряму з питанням розуміння вказаних організаційно-правових форм підприємницьких товариств пов'язана й проблематика окреслення кола прав та обов'язків їхніх учасників (акціонерів), здійснення таких прав та виконання обов'язків (корпоративне управління та корпоративний контроль), а також захистом таких прав та ухваленням відповідних рішень суду.

Виходячи з положень цивільного законодавства, права учасників юридичних осіб (корпоративні права) – це сукупність правомочностей, що належать особі як учаснику (засновнику, акціонеру, пайовику) юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства (ч. 1 ст. 96-1 ЦК України). Частина 3 цієї статті містить перелік прав учасників (засновників, акціонерів, пайовиків), але ж юридичної особи. Не вдаючись до критики поширення категорії «корпоративні права» на всі види юридичних осіб, варто зазначити на потребі систематизації вказаних прав, оскільки вони

істотно різняться з правами учасників непідприємницьких товариств (ст. 85 ЦК України).

У результаті доповнення ЦК України нормами про корпоративні права (ст. 96-1) виникла ситуація паралельного існування в ЦК України і вказаної статті, і норм про права учасників господарського товариства (ст. 116). За змістом вказані групи прав є майже ідентичними, що породжує питання про доцільність подальшого одночасного існування цих двох статей у такому кодифікованому акті. Категорія «корпоративні права» в оновленому ЦК України має відрізнитися від поняття «права учасника (члена) юридичної особи», оскільки корпоративні права можуть виникати виключно в учасників лише тих юридичних осіб, які відповідають вищевказаним критеріям. Тому варто підтримати думку про «доцільність розміщення норм про корпоративні права не в доданій законодавцем до глави 7 ЦК України новій ст. 96-1, а в ст. 116 ЦК України, яка мала би закріплювати корпоративні права з урахуванням сфери їх застосування, окресленої вище» (Якубівський, 2024, с. 198–199).

Не містить ЦК України й систематизованого підходу щодо корпоративних обов'язків учасників (акціонерів) товариств, у яких можуть існувати корпоративні відносини. Такі обов'язки розташовані у значній кількості норм: і в загальних нормах про юридичні особи (статті 92, 96, 104, 105, 117 ЦК України), і в положеннях про окремі організаційно-правові форми підприємницьких товариств (статті 154, 156 ЦК України). Крім того, такі обов'язки містяться і в спеціальних законах «Про акціонерні товариства» (статті 3, 33), «Про товариства з обмеженою відповідальністю» (статті 2, 6), «Про господарські товариства» (ст. 11). Відповідний стан нормативного забезпечення може створити серйозні перешкоди на шляху розвитку законодавства про корпоративні відносини і сприятиме не лише появі нових проблем у регулюванні правового становища їхніх учасників, здійсненні ними корпоративних прав та виконання обов'язків, а й спонукає до консервації вже наявних.

У контексті розгляду правового становища учасників (акціонерів) АТ, ТОВ і ТДВ через механізм здійснення ними корпоративних прав та виконання покладених обов'язків постає потреба в цивільно-правовому врегулюванні питань управління такими організаціями – корпоративного управління, оскільки в законодавстві немає чіткості норм, які б визначали зміст і структуру цивільно-правових відносин з управління ними як корпоративними організаціями. Відсутність такої регла-

ментації системи корпоративних прав та обов'язків учасників корпоративних відносин на пряму породжує й правову невизначеність відносин із корпоративного управління.

Яскравий приклад недооцінювання значення відносин з управління підприємницьким товариством – чинна конструкція органу такої юридичної особи, який як і раніше визначається через його зовнішні функції, а саме виступає від імені юридичної особи в цивільному обороті. У сучасних умовах ст. 92 ЦК України, яка містить таке обмежувальне розуміння органу юридичної особи, є анахронізмом, який не враховує віднесення корпоративних відносин до предмета регулювання цивільного законодавства, що на пряму пов'язано з управлінням підприємницьким товариством. Орган – це не лише представник з відповідними повноваженнями. Варто враховувати, що ще він наділяється повноваженнями з внутрішнього управління таким товариством (Жорнокуй, 2015; Спасибо-Фатєєва, Кібенко, Борисова, 2007).

Як наслідок попередньої проблеми постають прогалини й у питанні про відносини корпоративного контролю, оскільки чинне законодавство взагалі не встановлює ані правове становище осіб, які контролюють підприємницьке товариство, ані правове становище підконтрольних товариств із правовими наслідками завдання шкоди їхнім контрагентам (йдеться, зокрема, про відповідальність осіб, які контролюють підприємницьке товариство). Досі мертвою залишається норма про залежне товариство (ст. 118 ЦК України).

Вважаємо, що корпоративний контроль варто розуміти як юридично закріплену можливість учасника підприємницького товариства впливати на ухвалення товариством рішення. Наявність в особи права корпоративного контролю визначається її участю (членством) у такій юридичній особі. Виникнення відповідних правових зв'язків пов'язується з фактом набуття частки (акцій, паю) у статутному капіталі товариства та її розміром. По суті, корпоративний контроль за своєю природою є доволі абстрактною категорією, а конкретним змістом, який полягає в тому, що учасники підприємницьких товариств, маючи корпоративні права, отримують можливість впливати на діяльність таких організацій шляхом безперешкодного здійснення таких прав, тобто фактично підґрунтям для здійснення корпоративного контролю, є передбачене п. 1 ч. 3 ст. 96-1 ЦК України право щодо управління юридичною особою, що входить до змісту корпоративних прав.

Правозастосовна практика країн загального та континентального права демонструє

стійкі тенденції використання критерію контролю для визначення осіб, які контролюють юридичну особу, та покладення на них відповідальності за її зобов'язаннями. Фактори, які в різних правових системах зумовлюють домінування та контроль, можуть бути класифіковані на три групи: операційні, фінансові і змішані. У найзагальнішому вигляді до *операційних* факторів належать спільна власність основної та залежної осіб, єдиний склад директорів і керівників, єдині відділи в товариствах, відсутність у залежного товариства будь-якої самостійної підприємницької діяльності, за винятком тієї, що здійснюється спільно з контролюючим товариством. *Фінансові* фактори містять насамперед неадекватну (надзвичайно низьку) капіталізацію залежного товариства, внаслідок чого контролююче товариство стає єдиним джерелом фінансування першого (залежного). Серед інших фінансових факторів контролю також вказується на те, що здійснення однією особою домінування над іншою призводить до того, що витрати здійснюються переважно на особисті, а не корпоративні потреби. До *змішаних* факторів належать здійснення нетипових правочинів між товариствами та подання консолідованої фінансової звітності суб'єкта й об'єкта контролю.

З огляду на викладене постає питання детальної ревізії положень ст. 96-1 ЦК України щодо розуміння сутності корпоративних відносин, їхнього суб'єктного складу та змісту, оскільки вказана норма має закладати фундамент для подальшої побудови законодавства, у якому мають отримати визначення організаційно-правові форми юридичних осіб, у межах яких виникають корпоративні відносини. Варто виходити з того, що категорія «корпоративні відносини» не може бути поширена не лише на всі юридичні особи та безпосередньо підприємницькі товариства, а й не на всі організаційно-правові форми останніх.

Загальний процес реформування корпоративного законодавства, а також його недоліки не могли не зачепити й норми про захист корпоративних прав та, як наслідок, відповідальність у корпоративних відносинах. Так, у доктрині корпоративного права активно обговорюється застосування поняття «корпоративна відповідальність», якій притаманні загальні ознаки юридичної відповідальності в цілому і цивільно-правової відповідальності зокрема. У юридичній літературі загальними ознаками юридичної відповідальності вважають: 1) державний примус; 2) несприятливі наслідки для правопорушника внаслідок протиправної поведінки; 3) наявність вини (Ко-

логойда, 2021, с. 61; Прокопюк, 2022, с. 23). При цьому застерігається, «якщо займати позицію про корпоративну відповідальність як різновид юридичної відповідальності, то для неї характерними є ті ж ознаки, що є притаманними до загального розуміння юридичної відповідальності в цілому» (Кравчук, 2005, с. 317). Варто погодитися з підходом, за яким «корпоративна відповідальність у підприємницьких товариствах забезпечує виконання обов'язків учасників корпоративних відносин. Звідси достатньо чітко прослідковується тенденція персоніфікації відповідальності в корпоративному праві України» (Жорнокуй, 2024, с. 177).

Яскравим прикладом уніфікації норм про захист корпоративних прав та відповідальності в корпоративних відносинах є нова редакція ст. 92 ЦК України, а також положення ст. 96 ЦК України, норми яких однаково регулюють питання відповідальності учасників та членів органів юридичних осіб для всіх організацій незалежно від їх організаційно-правової форми, виду тощо¹. І початкова редакція, і зміни до ЦК України не вирішують всі проблеми, пов'язані з потребою уніфікації відповідальності в корпоративних відносинах.

Доцільно підсилити приписи ст. 92 ЦК України про майнову відповідальність членів органів як юридичної особи загалом, так і органів підприємницького товариства зокрема перед самою такою організацією, яка має бути солідарною (за наявності декількох осіб, які становлять її органи волевиявлення) і зазвичай винною, що настає лише у випадках грубої необережності або ризику, який не є виправданим за умовами обороту (наприклад, відчуження майна підприємницького товариства при існуванні конфлікту інтересів за істотно заниженою ціною, порушення принципів добросовісності та розумності щодо вибору контрагентів при укладенні правочину тощо). Нормальний підприємницький ризик, виправданий умовами обороту, має виключати відповідальність вказаних осіб. Варто передбачити неприпустимість

¹ Якщо члени органу юридичної особи та інші особи, які відповідно до закону чи установчих документів виступають від імені юридичної особи, порушують свої обов'язки щодо представництва, вони несуть солідарну відповідальність за збитки, завдані ними юридичній особі (ч. 4 ст. 92 ЦК України). Учасник юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника, крім випадків, встановлених установчими документами та законом (ч. 3 ст. 96 ЦК України).

можливості укладення договору, за яким би особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступає від її імені, усувалася або обмежувалася у відповідальності за вчинення недобросовісних або нерозумних дій. При цьому, якщо такий договір був укладений, його варто визнавати нікчемним.

Як результат, побудова норм цивільного законодавства має відбуватися на основі збалансованого співвідношення прав і законних інтересів всіх учасників цивільного обороту, зокрема надання їм рівних можливостей правового захисту. Важливу роль у досягненні балансу інтересів між усіма учасниками корпоративних відносин відіграють норми про відповідальність у відносинах, пов'язаних з управлінням підприємницькими товариствами. При цьому слід констатувати, що система правового регулювання цивільно-правової відповідальності у корпоративних відносинах має ті самі основні недоліки, які загалом притаманні всьому законодавству про юридичні особи.

Норми про відповідальність посадових осіб та інших осіб за завдані збитки мають бути чіткіше структуровані та уніфіковані на підставі того, що така відповідальність є різновидом корпоративної відповідальності, яка виникає у зв'язку з винним порушенням такими особами покладених на них корпоративних обов'язків, встановлених законом та установчими документами підприємницького товариства. При цьому мають бути позначені й систематизовані корпоративні обов'язки, встановлені не лише в інтересах товариства, а і його учасників та кредиторів, а збитки повинні відшкодовуватися відповідно не лише такій юридичній особі, а й іншим особам (учасникам, кредиторам¹ тощо). Лише маючи чітку уяву про коло корпоративних обов'язків

членів органів підприємницького товариства та інших осіб, можна зробити висновки щодо правомірності (протиправності) їхньої поведінки та систематизувати норми про відповідальність у межах підприємницького товариства.

Розширюючи підстави корпоративної відповідальності та коло осіб, які можуть бути до неї притягнуті, варто сформулювати як загальні положення про різні види такої відповідальності, так і врахувати специфіку корпоративних відносин, а також диференціювати ці норми за видами відповідальності (відповідальність посадових та інших осіб, які виконують функції органів товариства перед самим товариством та/або його учасниками за завдані збитки; субсидіарна відповідальність підприємницького товариства, його посадових та/або контролюючих осіб перед кредиторами товариства за його зобов'язаннями; відповідальність учасників перед самим товариством та/або його кредиторами тощо). Отже, постає необхідність напрацювання та уніфікованого закріплення на рівні ЦК України переліку обов'язків посадових осіб та членів органів підприємницького товариства (з можливістю їх розширення та деталізації в установчих документах таких організацій) з метою окреслення чітких підстав для притягнення їх до відповідальності за вчинення дій, пов'язаних із порушенням прав та інтересів самого товариства, його учасників та кредиторів.

ВИСНОВКИ. З метою усунення прогалин та суперечностей чинного цивільного законодавства та правозастосовної практики щодо визначення організаційно-правових форм юридичних осіб, у межах яких мають місце корпоративні відносини, варто закріпити положення, згідно з яким відповідні правові зв'язки можуть виникати виключно в межах АТ, ТОВ і ТДВ. У такий спосіб можна уникнути проблематики підміни конструкції «юридична особа», яка є характерною для романо-германської правової сім'ї, на категорію «корпорація», що використовується правом англосаксонської системи права.

Сьогодні можна виокремити декілька проблем у сфері нормативного забезпечення корпоративних відносин: 1) відсутність чіткого розмежування загальних положень про корпоративні відносини, які має містити ЦК України, і специфіки створення, функціонування та припинення АТ, ТОВ і ТДВ, а також особливостей здійснення корпоративних прав, корпоративного управління тощо, які мають регламентувати спеціальні закони про ці юридичні особи; 2) чинне корпоративне законодавство України має бути адаптованим до європейського

¹ Відповідно до п. 47 Директиви ЄС 2017/1132 Європейського Парламенту і Ради від 14 червня 2017 р. «Про деякі аспекти корпоративного права (законодавства)» з метою підвищення стандартизованого захисту кредиторів у всіх державах-членах кредитори повинні мати можливість за певних умов подавати судові чи адміністративні позови, якщо їхні вимоги поставлені на карту внаслідок зменшення капіталу публічної компанії з обмеженою відповідальністю (див.: Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 relating to certain aspects of company law (codification) // EUR-Lex : сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32017L1132> (дата звернення: 03.12.2024)).

корпоративного права (увібрати основні його засади); 3) корпоративний нормативний масив України не повністю враховує загальну специфіку відносин, притаманну для всіх видів товариств, що мають власні органи управління, статутний капітал, створюються з метою отримання прибутку та подальшого розподілу між їх учасниками, наслідком чого стає недотримання пандектного принципу в нормативному забезпеченні цих правових зв'язків.

Одним із напрямів розвитку корпоративного законодавства є окреслення кола основних прав та обов'язків учасників корпоративних відносин та закріплення їх у ЦК України. Під такими правами та обов'язками маються на увазі ті, які є характерними для всіх учасників (акціонерів) підприємницьких товариств з корпоративною будовою. При цьому ЦК України має містити вказівку, що окремі (специфічні) права та обов'язки вказаних осіб можуть передбачатися нормами спеціального законодавства, а механізм їхнього здійснення також і корпоративним договором у разі його укладення.

До пріоритетів варто віднести й закріплення на рівні ЦК України положень щодо:

1) корпоративного управління, з деталізацією положень про органи підприємницьких товариств та їхніх посадових осіб, які формують і виявляють у цивільних відносинах волю таких організацій; 2) корпоративного контролю, з врегулюванням питань залежності підприємницьких товариств від інших товариств та правових наслідків такої залежності, зокрема відшкодування шкоди, завданої залежному товариству, його учасникам та кредиторам впливом контролюючого товариства на ухвалення рішень залежним товариством.

Тенденції одноманітного застосування норм про корпоративну відповідальність мають бути уніфіковані шляхом послідовної кодифікації положень про відповідальність у відносинах, пов'язаних з управлінням підприємницькими товариствами, саме в ЦК України. З урахуванням практичного розширення кола осіб, які можуть нести корпоративну відповідальність, та підстав притягнення до неї норми про таку відповідальність для всіх видів підприємницьких товариств мають бути перенесені зі спеціальних законів і систематизовані положеннями ЦК України.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Жорнокуй В. Г. Сутність та місце корпоративної відповідальності в системі юридичної відповідальності. *Право.UA*. 2024. № 3. С. 171–178. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.3.26>.
2. Жорнокуй Ю. М. Корпоративні конфлікти в акціонерних товариствах: цивільно-правовий аспект : монографія. Харків : Право, 2015. 532 с.
3. Жорнокуй Ю. М. Проблемні питання визначення поняття «корпорація» та її ознак. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 8. С. 28–32.
4. Жорнокуй Ю. М. Юридична особа v. корпорація: чи доцільно змінювати національні традиції // Корпоративне право крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 30–61.
5. Кологойда О. Інститут юридичної відповідальності в корпоративному праві. *Право України*. 2021. № 6. С. 59–77. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2021-06-059>.
6. Коссак В. М. До питання про статус повних і командитних товариств в умовах гармонізації законодавства України з правом ЄС // Адаптація корпоративного законодавства України до права Європейського Союзу : зб. наук. пр. за матеріалами Міжнарод. наук.-практ. конференції (м. Івано-Франківськ, 30 верес. – 1 жовт. 2016 р.) / за ред. В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2016. С. 122–126.
7. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. Київ : Істина, 2005. 720 с.
8. Кузнєцова Н. С. Вибрані праці. Київ : ПрАТ «Юридична практика», 2014. 544 с.
9. Лукач І. В. Теоретичні проблеми правового регулювання корпоративних відносин в Україні : монографія. Київ : Ліра-К, 2015. 432 с.
10. Прокопюк А. С. Корпоративна відповідальність в акціонерних правовідносинах : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2022. 225 с.
11. Спасибо-Фатєєва І. В. Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибрані наук. пр. Харків : Золота миля, 2012. 696 с.
12. Спасибо-Фатєєва І., Кібенко О., Борисова В. Корпоративне управління : монографія / за ред. І. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Право, 2007. 500 с.
13. Трихліб К. О. Гармонізація законодавства // Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. Т. 3: Загальна теорія права. С. 57–60.

14. Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 588 с.

15. Якубівський І. Є. Оновлення правового статусу суб'єктів цивільного права // Оновлення регулювання приватних відносин: проблеми і перспективи : монографія / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, М. М. Великанової. Київ : Алерта, 2024. С. 149–206.

Надійшла до редакції: 23.12.2024

Прийнята до опублікування: 11.03.2025

REFERENCES

1. Kolohoida, O. (2021). The institute of legal responsibility in corporate law. *Law of Ukraine*, 6, 59–77. <https://doi.org/10.33498/louu-2021-06-059>.
2. Kossak, V. M. (2016, September 30 – October 1). *On the issue of the status of general and limited partnerships in the context of harmonization of Ukrainian legislation with EU law* [Conference presentation abstract]. International Scientific and Practical Conference “Adaptation of Ukrainian corporate legislation to European Union law”, Ivano-Frankivsk, Ukraine.
3. Kravchuk, V. M. (2005). *Corporate law. Scientific and practical commentary on legislation and judicial practice*. Istyna.
4. Kuzhietsova, N. S. (2014). *Selected works*. PJSC “Legal Practice”.
5. Lukach, I. V. (2015). *Theoretical problems of legal regulation of corporate relations in Ukraine*. Lira-K.
6. Prokopiuk, A. S. (2022). *Corporate responsibility in shareholder relations* [Doctor of philosophy dissertation, Taras Shevchenko Kyiv National University].
7. Spasybo-Fatieieva, I. V. (2012). *Civil studies: on the path to doctrinal formation*. Golden Mile.
8. Spasybo-Fatieieva, I., Kibenko, O., & Borysova, V. (2007). *Corporate governance* (I. Spasybo-Fatieieva, Ed.). Pravo.
9. Trykhlil, K. O. (2017). Harmonization of legislation. In O. V. Petryshyn et al., *Great Ukrainian Legal Encyclopedia* (vol. 3) (pp. 57–60). Pravo.
10. Tsikalo, V. I. (2022). *The principle of proportionality in the exercise of corporate rights*. Ivan Franko Lviv National University.
11. Yakubivskyi, I. Ye. (2024). Updating the legal status of civil law subjects. In O. O. Kot, A. B. Hryniak, & M. M. Velykanova (Eds.), *Updating the regulation of private relations: problems and prospects* (pp. 149–206). Alerta.
12. Zhornokui, V. H. (2024). Essence and place of corporate liability in the system of legal liability. *Law.UA*, 3, 171–178. <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2024.3.26>.
13. Zhornokui, Yu. M. (2009). Problematic issues of defining the concept of ‘corporation’ and its characteristics. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 8, 28–32.
14. Zhornokui, Yu. M. (2015). *Corporate conflicts in joint-stock companies: civil law aspect*. Pravo.
15. Zhornokui, Yu. M. (2021). Legal entity v. corporation: is it advisable to change national traditions? In I. V. Spasybo-Fatieieva (Ed.), *Corporate law through the prism of case law* (pp. 60–61). EKUS.

Received the editorial office: 23 December 2024

Accepted for publication: 11 March 2025

YURII MYKHAILOVYCH ZHORNOKUI,

Doctor of Law, Professor,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Educational and Research Institute No. 5,
Department of Civil Law and Procedure;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9669-6062>,
e-mail: zhornokuy.ym@gmail.com

PROBLEMS OF MODERN CORPORATE LEGISLATION AND PROSPECTS FOR ITS DEVELOPMENT

With a view to eliminating the gaps and contradictions in current civil legislation and law enforcement practice regarding the determination of the legal forms of legal entities within which corporate relations take place, the article proposes to enshrine the provision according to which the relevant legal relations exist exclusively within a joint-stock company, a limited liability company and an additional liability company.

It is proved that one of the directions of development of corporate legislation is to outline the range of fundamental rights and obligations of participants to corporate relations and enshrine them in the Civil Code of Ukraine. Such rights and obligations are understood to be those which are common to all participants (shareholders) of business entities with a corporate structure. At the same time, the Civil Code should contain an indication that certain (specific) rights and obligations of the above persons may be provided for by special legislation, and the mechanism for their exercise may also be provided for by a corporate agreement, if concluded.

It is substantiated that the priorities should include consolidation at the level of the Civil Code of Ukraine of the provisions on: a) corporate governance, with details of the provisions on bodies of business entities and their officials who form and express the will of such entities in civil relations; b) corporate control, with regulation of the issues of dependence of one (several) business entity on another (other) entity and the legal consequences of such dependence, including compensation for damage caused to the dependent entity and its participants.

The author notes that the tendencies of uniform application of corporate liability rules should be unified by consistent codification of the provisions on liability in relations related to the management of business entities in the Civil Code of Ukraine. Taking into account the practical expansion of the range of persons who may bear corporate liability and the grounds for bringing them to liability, the rules on such liability for all types of business companies should be transferred from special laws and systematised by the provisions of the Civil Code of Ukraine.

Keywords: *national and international legislation, protection of rights, court practice, court decision, business company, liability, corporate relations, corporate rights.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Жорнокуй Ю. М. Проблеми сучасного корпоративного законодавства та перспективи його розвитку. *Право і безпека*. 2025. № 1 (96). С. 40–52. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2025.1.04>.

Citation (APA): Zhornokui, Yu. M. (2025). Problems of modern corporate legislation and prospects for its development. *Law and Safety*, 1(96), 40–52. <https://doi.org/10.32631/pb.2025.1.04>.